

років / А. Русначенко. – К. : Видавництво імені Олени Теліги, 1998, — 720 с.

22. Сабов Ю. Слово про Олександра Хіру / Ю. Сабов // Кризь пекло ГУЛАГів... - 138 – 142.

23. Слуга Божий, владика Олександр Хіра [Буклет] – Ужгород : Гражда, 2009. – 4 с. 24. Слуга Божий, владика Петро Орос (14. 07. 1917 – 28. 08. 1953) // [Режим доступу] <http://www.mgce.uz.ua/post.php?id=240>.

25. Скляр В. Етнічний склад населення України. 1959 – 1989 рр.: етномовні наслідки російщення / В. Скляр. – Київ : Видавничий центр «Просвіта», 2008. – 392 с.

26. Яке їхало таке здибало, або одного поля ягоди // Карпатська Україна. – 1991. – 7 вересня.

РЕЗЮМЕ

ГРЕКО-КАТОЛИЧЕСКАЯ ЦЕРКОВЬ НА ЗАКАРПАТЬЕ У «КАТАКОМБНИЙ ПЕРИОД» (1950 – 1989 гг.)

Пипаш В. В. (Ужгород)

В статье исследуется, что несмотря на запрет в 1949 г. советским режимом Греко-католической церкви на Закарпатье, ликвидировать ее не удалось. Она перешла на нелегальное положение и подпольно действовала до ноября 1989 г., когда руководство СССР вынуждено было ее легализовать. Причина заключалась в нежелании значительного числа закарпатцев отказаться от родительской веры, из-за чего они согласны были идти на значительные жертвы. Данный период, когда Греко-католическая церковь была запещена и действовала в подполье, получил наименование «катакомбного».

Ключевые слова: Греко-католическая церковь на Закарпатье, «катакомбный» период, репрессии, подпольное богослужение, легализация церкви.

SUMMARY

THE GREEK-CATHOLIC CHURCH AT THE TRANSCARPATIAN REGION IN THE “CATACOMBS” PERIOD (1950 – 1989)

V. Pipash (Uzhhorod).

In the article it is investigated that in spite of the prohibition of the Greek-Catholic church by the Soviet regime at Transcarpatia in 1949, it, in spite of the repressions of the government, continued to operate in the region illegally until its legalization in the November, 1989. The reason was the unwillingness of the Transcarpatians to refuse from their native paternal faith, on account of what they were concordant to sacrifice considerably. The given period when the Greek-Catholic church was prohibited was called the “catacombs” period.

Key words: Greek-Catholic Church in Transcarpathia, the period of “catacombs”, repressions, secret divine services, legalization of the church.

УДК 94: 329. 15] (477. 82) “1990 / 1991”

ДІЯЛЬНІСТЬ КОМПАРТІЙНИХ ОРГАНІВ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ В УМОВАХ ОПОЗИЦІЇ НАПРИКІНЦІ 80-х рр. ХХ ст.

Чура В. І. (Львів)

Реформування політичного устрою СРСР, так докладно розрекламованого на XIX Всесоюзній партійній конференції у 1988 р. отримало зворотній ефект. Наповнення реальним політичним змістом діяльності Рад народних депутатів в СРСР, призвело до втрати КПРС реального впливу на них. Забуте комуністичне гасло “Вся влада Радам!” позбавило Комуністичну партію України влади в західних областях УРСР.

Навесні 1990 р. безмежному пануванню КПУ у Львівській області приходить край. Стрімкий національно-демократичний рух спричинився до позбавлення її монополії на політичну владу в регіоні. Компартійне середовище виявилось неспроможним протистояти

наростаючій конфронтації з боку непідконтрольних йому, антикомуністичних партій та спілок, широко підтримуваних патріотично налаштованим населенням Львівщини.

Вперше за півстоліття демократичні вибори, забалотували переважну більшість висуванців від комуністичного блоку. В таких умовах компартія України переходить до, незвіданої для себе, діяльності в умовах опозиції.

Наукових досліджень, присвячених компартійній діяльності у 1990 – 1991 рр., немає.

Зважаючи на це, автор ставить перед собою завдання дослідити роботу Львівського обкому після поразки на виборах до Верховної, обласної, міської та районних Рад народних де-

путатів наприкінці 80-х рр. ХХ ст.

Провал на виборах у травні 1990 р., проголошення Декларації про державний суверенітет України у липні, відміна керівної ролі КПРС у жовтні створили законодавчу базу для роздержавлення Львівської обласної парторганізації. 29 листопада, цього ж року, облрада прийняла постанову “Про політичну ситуацію на Львівщині і захист демократії”, яка розпочала відлік діяльності компартії Львівщини в умовах опозиції.

Початки опозиційної діяльності компартії України демонструють, що найбільшим питанням того періоду була проблема партійної єдності. Це засвідчує таємний аналіз стану суспільно-політичної обстановки в республіці від 31 серпня 1990 р., який здійснив завідувач відділу організаційно-правової і кадрової роботи ЦК КПУ М. Стріла. Стурбування компартійного керівника було викликане чисельними самовідводами під час обрання секретарів первинних партійних організацій. Працівники апарату обкомів, міськомів, райкомів покірно очікували скорочення, самоусунувшись від впливу на перебіг подій. Натиск на партійні комітети з метою виведення їх за межі підприємств не зустрічав осуду і активної протидії комуністів [1, арк.82].

Однак, особливе занепокоєння республіканського партапарату викликало те, що прихильники “Демократичної платформи в КПРС” змінили тактику і перейшли від голослівних заяв до створення нової партії [2, арк. 83]. 20 – 21 січня 1990 р. демократичне крило компартії провело Всесоюзну конференцію партклубів і парторганізацій, де було проголошено створення Демплатформи в КПРС з метою організації політичної партії парламентського типу [3, арк. 71]. Фактично у комуністичному русі СРСР відбувся розкол, який вагомо позначився на діяльності місцевих парторганізацій.

У зверненні до ХХVIII з’їзду КПРС, 14 – 20 лютого 1990 р. у м. Трускавець, комуністи Дрогобицької парторганізації відкрито заявили про свої програмні завдання: “Ми вважаємо, що тільки принципово розмежувавшись з консервативним крилом партії, спілка прогресивно-радикальних комуністів разом з незалежним демократичним РУХом та іншими прогресивними партіями спроможні побудувати Українську державу”.

Так відбувається виникнення Української демократичної платформи – опозиційного крила КПУ. Декларуючи розуміння політичного моменту УДП заявляла, що головною причиною кризи є монополія компартії на політичну владу та імперські амбіції союзного центру. Компартійні реформатори закликали визнати злочини ЦК КПРС і партійних функціонерів всіх рівнів упродовж існування Радянського Союзу.

У загальнополітичному плані УДП пропонувала передачу влади демократично обраним Радам, прийняття нової Конституції УРСР та Закону про політичні партії, відмову від догматичного трактування марксизму-ленінізму, впровадження багатопартійності, департизацію соціально-виробничої сфери тощо.

Щодо внутрішньопартійної побудови, висувалися пропозиції докорінної реформи КПРС: проголошення незалежної партії, яка б ставила за мету побудову демократичної незалежної української держави, домінування принципів справжнього демократизму, виборності, гласності, свободи віросповідання тощо. Бажаючи участі у розбудові самостійності України радикали закликали прийняти Закон про суверенітет майбутньої держави, відновити її збройні сили, надати державного статусу національній символіці, забезпечити перехід економіки на господарський розрахунок, запровадити власні гроші, домогтися повернення частки золотого запасу СРСР тощо [4, арк. 40 – 43]. Лунали заклики до створення первинних партійних організацій УДП, негайної ліквідації партапарату КПУ та компартійних структур у народному господарстві. Пропонувалося заморозити партійні внески та проголосити вільні вибори до лав оновленої партії [5, арк. 43 – 44].

Обком партії пильно слідкував за наростанням конкуренції в компартійній організації. На його апаратній нараді у серпні 1990 р. планувалося взяти на постійний контроль діяльність Демплатформи [6, арк. 15]. В першу чергу компартійні консерватори не бажали визнання Декларації про державний суверенітет України, оскільки воно означало припинення існування СРСР як геополітичного суб’єкту.

Знаковою віхою цього періоду став другий етап ХХVIII з’їзду Компартії України, який відбувся грудні 1990 р. в Києві. Він дещо пожвавив політичну активність у компартійному середовищі, однак становище останньої залишалося досить непевним.

Ключовим питанням, яке розглянув Січневий (1991) пленум Львівського обкому була проблема його діяльності після завершення найвищого компартійного форуму в Києві. З огляду на те, що зазначений з’їзд поставив більше запитань, аніж дав відповідей, у партійних рядах Львівщини відбувається наростання добре помітної апатії до компартійної діяльності. Це демонструє виступ першого секретаря обкому В. Секретарюка. Він говорив: “Якщо у 1989 р. по області здало партквитків 462 чоловіки, то в 1990 р. ця кількість досягла 32.945 чол., тобто кожен четвертий комуніст обласної партійної організації вибув з партії. І цей процес не стабілізується” [7, арк. 83]. “Сьогодні ми маємо, – говорив він далі, – у порівнянні з 1989 р. менше на 731 первинну партійну організацію.

Більш як вдвічі скоротилася кількість цехових парторганізацій. З 5000 партійних груп залишилося 1042. Не так давно ми втратили цілу районну парторганізацію – Стрийську. В Сокальському, Жидачівському, Старосамбірському районах сьогодні немає жодної партгрупи” [8, арк. 26].

Демократизація соціально-економічного життя краю та національне відродження галичан викликало у компартійців добре помітний спротив. Член обкому М. Волощук назвав демократичні перетворення яскравим прикладом фарисейства та неприхованої політичної гри на почуттях людей [9, арк. 21].

Оцінюючи визначальне завдання компарторганів доповідач зазначав: “Обласна партійна організація готується до наступних виборів, де буде боротися за політичне лідерство. Виходячи з цього, життя вимагає, щоб провідне місце в наших діях, в умовах опозиції, займала співпраця з депутатами-комуністами. Це ще належним чином не опанований, не усвідомлений до кінця напрям діяльності наших партійних комітетів. Парламентську науку ми освоємо надто повільно” [10, арк. 20]. Далі виступаючий означив два напрямки діяльності компартії: принципова, ідейна боротьба проти антикомунізму, відстоювання соціалістичної ідеї та наполегливий пошук шляхів співпраці, консолідація з радами всіх рівнів, досягнення громадського миру і злагоди [11, арк. 22].

Отже, залишаючись на антидемократичних засадах, компартапарат прагнув повернути втрачену політичну вагу, а відтак був змушений переходити від конфронтації з новою владою до налагодження з нею конструктивного діалогу.

Погіршення фінансового становища, в умовах опозиції, керівництво обкому пропонувало компенсувати збільшенням розміру сплати партійних внесків, відрахуваннями з премій, гонорарів та розгортанням комерційної діяльності [12, арк. 26].

Західноукраїнський центр соціальних досліджень вивчення громадської думки “Соціоінформ” 10 листопада 1990 р. провів соціологічне опитування 1294 компартійців на тему “Обласна партійна організація: проблеми і перспективи розвитку”. Його результати ілюструють дезінтеграцію, яка панувала в компартійному середовищі. 67.2% опитуваних відповіли що їхні надії не виправдалися в зв’язку з проведенням XXVIII з’їзду КПУ, 49.2% вважали, що партія не готова до боротьби з іншими політичними силами, 73.3% заявили про свій намір у найближчому майбутньому покинути партійні лави, 30.3% визнавали, що КПУ не зможе зміцнити авторитет, 68% підтримувало рішення про відмову від авангардної ролі партії, 39.5% висловилися за співпрацю з нови-

ми радами [13, арк. 1 – 6].

Перекладаючи відповідальність за соціально-економічну кризу на плечі демократичної влади та використовуючи досвідчений кадровий потенціал обком партії наприкінці 1990 р. провів детальне вивчення виробничої сфери Львівщини та констатував що вона знаходиться у стані занепаду. Постійно порівнюючи сучасний стан господарського розвитку з економічними показниками минулих років компартапарат звинувачував новообрані ради у непрофесіоналізмі. Про це йшлося у постанові львівського обкому “Про форми і методи партійного впливу на хід соціально-економічного розвитку в нових умовах”. В ній зазначалося, що зміна політичної влади в області визначає незадовільний стан справ в економіці і соціальній сфері. Кризові явища на багатьох напрямках народного господарства посилюються. “Демонтаж адміністративно-командної системи без компенсації економічними чинниками загострив проблеми господарського комплексу області”, – говорилося в документі [14, арк. 154].

Одною з основних причин такого стану було, на думку комуністів, хибне розмежування функцій партійних, радянських і господарських органів, при якому усунення партійних комітетів від керівництва економікою не супроводжувалося підвищенням відповідальності Рад народних депутатів за соціально-економічний стан регіону. З огляду на вищевказане, керівництво львівського обкому КПУ звернулося до президії обласної Ради народних депутатів та облвиконкому з пропозиціями про об’єднання можливостей для подолання кризового стану, але відповіді так і не отримало [15, арк. 155].

Проблема політичного виживання та стрімке скорочення низових партійних організацій змусила компартапарат до співпраці з запеклими ворогами – страйковими комітетами. У згаданому документі говорилося: “Необхідно також налагоджувати контакти з комітетами робітничого контролю, страйковими комітетами. Зараз в їх справі втручаються досить безцеремонно інші партії. Чому б не використати їх же методи?” [16, арк. 162]

Інерційно позиціонуючи себе керівником області, обком розробив комплекс заходів, в якому передбачалася участь досвідчених комуністів-господарників у роботі обласних інституцій [17, арк. 156]. Одним з таких прикладів є пропозиція щодо утворення Фонду розвитку карпатського регіону Української РСР, яка була задекларована на союзному рівні. Істинне призначення цієї ініціативи демонструє пояснювальна записка датована серпнем 1990 р. В ній говорилося: “В політичних та соціально-економічних умовах сьогодні найважливішим партійним завданням є відродження авторитету

партійних органів серед широких народних мас. Необхідною умовою вирішення цього завдання є здійснення конкретних заходів націлених на вирішення найбільш актуальних проблем соціально-економічної та культурної сфер” [18, арк. 4].

На початку 1991 р. обласний комітет провів дослідження на тему “Проблема перебування роботи партійних організацій Львівської області в умовах опозиції”. Його результати встановили, що відбулася докорінна зміна методів політичного впливу комуністів на політичну ситуацію в регіоні: ідейна боротьба проти антикомунізму не заперечує консолідацію з радами всіх рівнів [19, арк. 21].

2 березня 1991 відбувся пленум Львівського обкому компартії де було заслухано питання про поточний момент. Обласний парткерівник В. Секретарюк констатував, що головним завданням компарторганізації є активний вплив на громадську думку щодо збереження Союзу РСР. У переддень референдуму кожен комуніст повинен докласти максимум зусиль, щоб зберегти соціалістичний вибір УРСР, нехай навіть і в умовах суверенності. За словами компартійного чільника, головне – зберегти союз як такий, а зміст угоди має другорядне значення [20, арк. 10].

Враховуючи, що за даними опитування 77% населення області проголосує за вихід УРСР із складу СРСР, доповідач пропонував посилити роботу в трудових колективах, вивчати документи політичних опонентів і готувати упереджувальні контрзаходи, виступати проти нападок на союзний та республіканський Центральні комітети [21, арк. 18].

Істинні мотиви активної політичної діяльності КПУ в умовах опозиції озвучив парткерівник Кам’янка-Бузького райкому П.Проць.

Виступаючи на обласному компартійному форумі 23 червня 1991 р., він сказав: “Якщо компартія перестане втручатися в питання соціально-економічного розвитку регіону, вона перестане бути потрібна як така” [22, арк. 20].

Таким чином, діяльність Львівського обласного комітету КПУ в умовах опозиції носила двояких характер. З одного боку, її демократичне крило вимагало глибинної демократизації КПУ, ідейним стрижнем якого повинно було стати визнання необхідності відновлення державної самостійності УРСР. З другого боку ортодоксальний компартапарат демонстрував цілковите несприйняття демократичної влади, однак прагнення політичного виживання, примушувало його пропонувати співпрацю новообраним радам, надіючись на бодай часткова відновлення втраченої політичної ваги.

Назагал, КПУ трансформується в звичайну опозиційну партію, яка внутрішньо не може змиритися з цілковитою політичною поразкою. Враховуючи те, що КПУ прийшла до влади шляхом її узурпування, в опозиції ніколи не знаходилася, вона не мала школи парламентської діяльності. Використовуючи напрацьований десятиліттями управлінський досвід та міцний кадровий потенціал, компартапарат намагається постати у позитивному світлі, невтомно пропонуючи все нові і нові програми соціально-економічного та культурно-духовного розвитку, які не завжди були нерезонними. Підсвідомо очікуючи прохання про допомогу з боку нової влади та оперуючи незначною кількістю депутатів-комуністів, компартійне керівництво області так і не відійшло від застарілих ідеологічних догм марксистсько-ленінської доктрини, котрі і стали визначальним підґрунтям його політичного фіаско.

1. Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО). – Ф. П – 3 (Львівський обком Компартії України). – Оп. 62. – Спр. 755. – Арк. 82.
2. Там само. – Арк. 83.
3. ДАЛО. – Ф. П – 3. – Оп. 62. – Спр. 1020. – Арк. 71.
4. Там само. – Арк. 40 - 43.
5. Там само. – Арк. 43 - 44.
6. ДАЛО. – Ф. П-3. – Оп. 62. – Спр. 976. – Арк. 15.
7. Там само. – Арк. 83.
8. Там само. – Арк. 26.
9. Там само. – Арк. 21.
10. Там само. – Арк. 20.
11. Там само. – Арк. 22.
12. Там само. – Арк. 26.
13. ДАЛО. – Ф. П – 3. – Оп. 62. – Спр. 805. – Арк. 1 – 6.
14. ДАЛО. – Ф. П – 3. – Оп. 62. – Спр. 847. – Арк. 154.
15. Там само. – Арк. 155.
16. ДАЛО. – Ф. П – 3. – Оп. 62. – Спр. 847. – Арк. 162.
17. Там само. – Арк. 156.
18. ДАЛО. – Ф. П – 3. – Оп. 62. – Спр. 849. – Арк. 4.
19. ДАЛО. – Ф. П – 3. – Оп. 62. – Спр. 908. – Арк. 21.

20. ДАЛО. – Ф. П – 3. – Оп. 62. – Спр. 900. – Арк. 10.
21. Там само. – Арк. 18.
22. Там само. – Арк. 20.

РЕЗЮМЕ

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ КОМПАРТИЙНЫХ ОРГАНОВ ЛЬВОВСКОЙ ОБЛАСТИ В УСЛОВИЯ ОППОЗИЦИИ, В КОНЦЕ 80-х гг. XX в.

Чура В.И. (Львов)

Львовская областная организация Коммунистической партии Украины в 1990 г. теряет монополию на политическую власть и переходит в оппозиционные условия деятельности. Инерционно рассматривая себя как руководящую силу и опираясь на профессиональный кадровый потенциал, она разворачивает кампанию критики новой демократической власти, делегируя ей большое количество собственных социально-экономических ошибок прошлых десятилетий.

Однако, преследуя цель возобновления политического веса в области, областной партапарат призывает компартийную среду к сотрудничеству с новоизбранными Советами народных депутатов.

Демократическое крыло КПУ, иницируя создание Украинской демократической платформы, поддерживает возобновление государственной самостоятельности Украины, что стает причиной раскола в коммунистическом движении УССР.

Ключевые слова: компартигосапарат, демократические советы, политическая власть, оппозиционная деятельность, противостояние, сотрудничество, социально-экономические реформи.

SUMMARY

THE ACTIVITY OF THE COMMUNIST PARTY ORGANS IN LVIV REGION UNDER THE CONDITIONS OF OPPOSITION IN THE LATE 1980 S.

V. Chura (Lviv)

Lviv regional organization of the Ukrainian Communist Party in 1990 loses its monopoly in political power and passes in opposition. Positioning itself through inertia like a ruling party and relying on the professional personnel, it begins to criticize the new democratic authority, ascribing to it its own socio-economic errors.

However, wishing to resume its political significance in the region, the regional party apparatus calls the communist party environment to cooperate with the new elected Soviets of the People's Deputies.

The democratic wing of the Ukrainian Communist Party being the initiator of the Ukrainian democratic platform foundation supports the rebirth of the state independence of Ukraine, what provokes controversy in the communist movement of the Ukrainian Soviet Socialist Republic.

Key words: the communist party state apparatus, democratic councils, the political authority, the oppositional activity, the face-off, the cooperation, socio-economic reforms.

УДК 327 (477+439) “1991/2008”

УКРАЇНСЬКО-УГОРСЬКІ МІЖДЕРЖАВНІ ВЗАЄМИНИ (1991-2008 рр.)

Скиба І. І. (Ужгород)

Українсько-угорське співробітництво має стати історичну традицію міждержавних зв'язків, яка сягає часів Київської Русі та Угорського королівства, спільну історію, активні міжлюдські контакти, що засвідчує їх важливість як для розвитку двосторонніх взаємовідносин, так і для загальноєвропейського історичного процесу. Обумовлено це тим, що Закарпаття впродовж багатьох століть входило до складу Угорської держави, що не могло не відобразитися на подальшій долі двох країн. У силу багатьох історичних чинників та з огляду географічного розташування, Закарпатська область й надалі продовжує відігравати важливу роль у

взаєминах України та Угорської Республіки. На початку ж третього тисячоліття, актуальність українсько-угорського співробітництва посилюється ще й тим, що відбулося розширення європейської спільноти, членом якої стала й Угорська Республіка. Таким чином, державний кордон між Україною й Угорщиною став “східними воротами” Європейського Союзу (ЄС), а Закарпатська область – його ключовою ланкою. На сучасному етапі українсько-угорські добросусідські стосунки підтверджуються результативними та успішними контактами на найвищому рівні. Налагодилось тісне співробітництво практично в усіх сферах.